

*В. В. ОСОКІНА, канд. екон. наук, проф.
(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 8, с. 17–19

Останнім часом у сфері вітчизняної освіти загальною і економічною зокрема відбувається багато змін. Насамперед суттєво змінюється державне управління освітою, що виявляється в розширенні самостійності освітніх закладів усіх типів та рівнів акредитації. У нове століття навчальні заклади увійшли з розумінням необхідності деуніфікації діяльності, демократичності (відмови від авторитарної педагогіки), демонополізації, децентралізації управління, деполітизації освіти (відходу від стереотипів радянської моралі, формування нової філософії освіти, нового стилю мислення). Якою мірою виправдана така зміна ставлення до освіти можна зрозуміти, проаналізувавши тенденції сучасного соціально-економічного розвитку в Україні.

По-перше, ще в 90-х роках минулого століття відбувся революційний переворот у розумінні причин економічного зростання. Точніше таке зростання описують не моделі екзогенного зростання, в яких традиційні фактори економічного росту — праця і капітал — є зовнішніми і основними характеристиками яких є спадна віддача їх застосування, а моделі ендогенного зростання. В останніх моделях економічне зростання забезпечується на основі створення належних умов господарювання. Вирішальну роль у створенні таких умов відіграє політика держави. Численні емпіричні дослідження довели стійкий від'ємний зв'язок між масштабами державного втручання в економіку і темпами економічного зростання. Іншими словами, що активніше держава обмежує свободу підприємницької діяльності, то нижчі темпи економічного зростання і рівень добробуту. Розрахунки Інституту економічного аналізу в Росії засвідчують, що темпи приросту валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення

знижуються зі збільшенням частки продукції державних підприємств у ВВП. Так, якщо частка продукції державних підприємств не перевищує 3 %, то темпи приросту ВВП на душу населення дорівнюють 1,6 %; якщо частка державних підприємств становить 3–10 %, то темпи дорівнюють 1,2 %; відповідно якщо частка державних підприємств становить 10–15 %, то приріст ВВП на душу населення дорівнює 1,01 %; якщо частка державних підприємств перевищує 25 %, то приріст ВВП на душу населення становить 0,4 % (ці розрахунки були здійснені за статистичними даними 110 країн світу).

По-друге, Всесвітньою асоціацією прихильників економічної свободи, до складу якої входять економісти 55 країн світу, запропоновано кількісний показник здатності держави здійснювати реальну ліберальну економічну політику — індекс економічної свободи. Дослідження засвідчили, що у світі не виявилось жодної країни, де здійснення ліберальної економічної політики не сприяло б значним позитивним змінам. Так звані економічні дива від Західної Німеччини до Китаю свідчать, що результатами розширення свободи підприємницької діяльності при розумній політиці держави було пришвидшення темпів економічного зростання, підвищення якості й рівня життя громадян, зменшення соціальної диференціації населення.

Таким чином, можна зазначити, що розширення свободи діяльності освітніх закладів відповідає потребам загальної ліберальної тенденції економічного розвитку і яскраво виявляється у змінах фінансування освіти. Як відомо з трьох джерел фінансування освіти — державних бюджетних коштів, коштів підприємств і власних коштів громадян, останнім часом динамічно зростає частка двох останніх. Саме в цьому криється причи-

на і можливість розширення прав навчальних закладів у формуванні структури спеціальностей та навчальних програм. У цьому плані вищі навчальні заклади України вже навчалися в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг заробляти кошти і забезпечувати своє функціонування. Дипломованих працівників освіти в нашій країні на 16 % більше, ніж у Франції і на 4 % більше, ніж у Швеції. Звісно, що структура підготовки фахівців в Україні має змінитися, але чи забезпечить діюча система освіти раціональну, потрібну суспільству кількість фахівців — проблема, яка хвилює. Останнім часом в Україні помітно збільшилась кількість студентів економічного профілю. Не дивно, що й батьків, які оплачують навчання своїх дітей, і державу хвилює питання, чи це не занадто, чи не слід з часом очікувати наслідків так званого ефекту патовпу.

Пошук відповіді на ці питання пов'язаний з розумінням такої тенденції розвитку сучасної економіки, як розвиток малого бізнесу.

Становлення сучасних розвинених економічних систем починалося з малих підприємств. Нині малий і середній бізнес займає не просто відчутну, а часто-густо переважаючу частку у виробництві ВВП, є опорою стійкості великого підприємства. У промислово розвинених країнах частка дрібного та середнього бізнесу у ВВП становить 70 %. Наприклад, у США функціонує 15 млн дрібних підприємств, які виробляють 40 % ВВП, а всього у США, за даними податкової інспекції цієї країни, налічується понад 19 млн бізнесових структур. Розвиток малого бізнесу — найдешевший для держави засіб усунення диспропорцій у виробництві, обігу і споживанні, формуванні інвестиційних ресурсів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами, створення робочих місць і зниження безробіття. Роль малого бізнесу в економіці сучасної України, на жаль, ще незначна. За даними інформаційних агенцій України на 1 січня 2001 р. в Україні існувало близько 218 тис. малих підприємств, що у ВВП країни становить лише 7–8 %, тобто в 10–12 разів менше, ніж в економічно розвинених країнах.

Проте з розширенням самостійності освітніх закладів дедалі помітніше постають проблеми, пов'язані з якістю та ефективністю освіти.

Нині важко підрахувати точно, яка кількість випускників працює за спеціальністю. Але якщо випускники не працюють за фахом, то постає питання: чи правильно визначив вищий навчальний заклад структуру спеціальностей, чи якісну освіту здобувають студенти, чи ефективно працює заклад. В умовах ринкової конкуренції відповідь на

це питання є водночас відповіддю на питання, чи має майбутнє кожний навчальний заклад. До цих питань слід додати ще одне: якою має бути державна політика в галузі освіти в нових умовах, чи не шкодить перспективним інтересам держави слабо керований шпін розвиток освіти.

Таким чином, питання ефективності освіти, фокусується у структурі спеціальностей, що потрібні суспільству, і якості надання освітніх послуг.

Щодо оцінки структури підготовки фахівців статистичні дані свідчать, що для системи освіти Україна готує 19 % спеціалістів від їх загальної кількості, для роботи в юридичній та соціальній сфері — 7 %, для технічної, аграрної та соціальної сфер — 52 %.

Ринкова система в інших країнах, що досягли високого рівня економічного розвитку, відібрала й затвердила іншу структуру підготовки фахівців, ніж існує в Україні. Наприклад, Франція та Швеція, які за масштабами схожі з Україною, для медицини готують відповідно на 4 і 7 % більше фахівців, ніж Україна, у галузі технічних, природничих і аграрних наук відповідно на 33 та 22 % менше. Більше, як в тричі відстає Україна від цих країн у галузі підготовки юристів і соціологів. Фахівців у галузі гуманітарних наук України має на 10 % менше, ніж Франція, і на 11 % менше, ніж Швеція.

Але в Україні змінюється ставлення до малого бізнесу, усуваються перепони на шляху його розвитку і хоча повільно, проте все ж кількість підприємств малого бізнесу в Україні невпинно збільшується, а це означає, що для економістів та менеджерів роботи вистачить.

Щодо якості підготовки фахівців, то, безперечно, її необхідно підвищувати, тому що збільшення кількості малих підприємств означає загострення конкуренції, а одним з вагомих факторів конкурентоспроможності є персонал підприємства. Попитом на ринку праці користуватимуться випускники тих вузів, що забезпечують високу якість освіти, тобто працюють ефективно.

Визначити ефективність роботи освітніх закладів дуже важко, оскільки вона не зводиться лише до економічних показників. Ефективність освіти нині багато в чому визначається прогресивними технологіями навчання, що уможливають реалізацію принципу безперервності освіти в поєднанні з принципом органічного зв'язку з практикою.

Звичайно, багато тенденцій розвитку сучасної економіки ще не проаналізовано. Проте із зазначеного огляду можна дійти висновку, що економічна освіта має перспективи розвитку лише

тих напрямків, які відповідають потребам економічного життя, його домінуючим тенденціям. Лібералізація економічного життя, розвиток малого бізнесу, інтеграція інформаційних технологій та бізнесу висувають перед економічною освітою відповідні завдання, які заклади вищої освіти повинні розв'язувати, якщо бажають мати майбутнє. Навчальні заклади повинні розвиватися в умовах конкуренції, нести відповідальність за якість своєї роботи, систематично вдосконалювати технологію й форми організації надання освітніх послуг.

Література

1. *Илларионов А.* Экономическая свобода и благосостояние народов // *Вопр. экономики.* — 2002. — № 4. — С. 89.
2. *Економіка України у 2001 році: здобутки та втрати* / За ред. Я. А. Жаліла // 3б. наук. ст. — К.: Сатсанга, 2002. — (Сер. "Безпека економічних трансформацій"; Вип. 17). — С. 48.
3. *Муравьев А. И.* Малый бизнес: экономика, организация, финансы. — СПб.: Бизнес-пресса, 1999. — С. 22.